

Institute for Macroeconomic
and Regional Studies

Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti

2022
2023
2024

APREL
MAY
IYUN

Faoliyatning
asosiy
ko'rsatkichlari

Mundarija

Hududiy eksportning Germaniya bozoriga yo'naltirilishi	2
"Tashabbusli byudjet"da g'olib bo'lgan loyihalar hududlar kesimida	3
O'zbekiston iqtisodiyotida aylanayotgan pul miqdorining optimal darajasi	4
O'zbekiston supermarketlarida iste'mol tovarlari narxining o'zgarishi	5
Milliy qadriyatlarning jamiyat hayoti va mamlakat taraqqiyotidagi ahamiyati	6
Suv tanqisligi qurg'oqchil hududlarning qishloq xo'jaligi tarmog'iga qanday ta'sir ko'rsatadi?	7
MHTIning BUNNI indeksi	8
Kiyinish uslubi xonalarni sovitish tizimiga qanday ta'sir qiladi?	11
O'zbekiston supermarketlarida iste'mol tovarlari narxining o'zgarishi	12
O'zbekistonda listlangan shisha ishlab chiqarishning rivojlanish sur'ati	13
2023-yilning yanvar-aprel oylarida O'zbekiston Respublikasining meva-sabzavot mahsulotlari eksporti	14
Ipotekani moliyalashtirish borasida Janubiy Koreya tajribasi	15
Davlat oziq-ovqat zaxiralarini boshqarish bo'yicha xorij tajribasi	17

Tadqiqotda RCA (Revealed comparative advantage) va HHI (Herfindahl–Hirschman index) indeksleri yordamida raqobat ustunligini aniqlash va eksportni hududiy diversifikatsiya qilish mezonlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Germaniya bozorida eksportning raqobat ustunligiga ega bo'lgan (RCA $\geq$ 1,000) to'qimachilik mahsulotlari (2022-yilda 16,6%), kiyim-kechak (15,7%), kimyoviy o'g'itlar (12,6%), sabzavot va mevalar (7,2%), rangli metallar (6,9%), noorganik kimyoviy moddalar (3,1%) talab yuqori bo'lgan mahsulotlar hisoblanadi.

Malumot uchun: Germaniya O'zbekiston uchun yangi bozor hisoblanadi. 2018-2022 yillar oralig'ida O'zbekiston tovarlari eksporti 1,7 barobardan ko'proqqa oshdi va 2022-yilda 88,9 mln. AQSh dollarini tashkil etdi (mamlakat eksportining 0,5 foizi).

Hududiy tovar tuzilmasini baholash yuqoridagi tovarlar bo'yicha hududiy eksportning quyidagi xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi:

Oziq-ovqat mahsulotlari va sanoat tovarlarini ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish tufayli Buxoro, Qashqadaryo, Andijon, Jizzax, Toshkent viloyatlarida eksportning jadal o'sishiga (2018-2022 yillar) erishildi. Shu bilan birga, Toshkent shahri, Namangan, Toshkent, Jizzax, Farg'ona viloyatlari mahalliy tovarlarni Germaniya bozoriga eksport qiluvchi yetakchi hududlar (Germaniyaga eksport qilinadigan tovarlarning $\frac{1}{2}$ qismidan ko'prog'i) hisoblanadi.

Eksportning nisbiy hududiy diversifikatsiyasiga ega bo'lgan guruhga (eksport konsentratsiyasi indeksi – ECI $\Rightarrow$ 0) to'qimachilik iplari, matolar, tayyor mahsulotlar (0,371), kiyim-kechak (0,454), sabzavot va mevalar (0,387) kiradi: to'qimachilik mahsulotlari (Andijon, Buxoro, Jizzax, Qashqadaryo, Surxondaryo, Sirdaryo, Farg'ona, Xorazm viloyatlari) va kiyim-kechak (Andijon, Buxoro, Namangan, Samarqand,

Toshkent viloyatlari) eksport qiluvchi hududlar iqtisodiyoti aholining tadbirkorlik faoliyati fonida paxta tolasini qayta ishlashga ixtisoslashuvi bilan ajralib turadi.

Eksportning nisbiy konsentratsiyasi (ECI $\Rightarrow$ 1) bo'lgan guruhga rangli metallar (0,714), o'g'itlar va noorganik kimyoviy moddalar (1,000) kiradi. Rivojlangan yirik biznes fonida mineral xomashyo resurslarining mavjudligi va ulardan foydalanish Toshkent viloyati va Toshkent shahrini ushbu tovarlarning asosiy eksportchisiga aylantirdi.

Umuman olganda, Germaniya bozorida O'zbekiston hududlari o'rnining mustahkamlanishi qo'shimcha imkoniyatlarni izlashga bog'liq.

Bular: ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va to'qimachilik mahsulotlari (Namangan, Samarqand, Toshkent), kiyim-kechaklar (Sirdaryo, Farg'ona viloyatlari) eksportini kengaytirish, mahalliy mahsulotlarni qo'shilgan qiymat yaratish global zanjiriga kiritish;

Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida talab yuqori bo'lgan elektr mashinalari, asbob va uskunalar, yo'l materiallari, sumkalar, charm buyumlar eksportini oshirish (Andijon, Namangan, Toshkent, Farg'ona viloyatlari, Toshkent shahri); ikki tomonlama hamkorlikni yo'lga qo'yish va O'zbekiston-Germaniya qo'shma korxonalarini farmatsevtika zonalariga joylashtirish orqali eksportga yo'naltirilgan farmatsevtika mahsulotlarini o'zlashtirish (masalan, Jizzaxning Zomin-farm, Namanganning Kosonsoy-farm, Sirdaryo viloyatining Sirdaryo-farm korxonalarida) maqsadga muvofiq.

Hududlar uchun yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan istiqbolli o'rta va yuqori texnologiyali tarmoqlar, shu jumladan axborot texnologiyalari, mikrobiologiya, seleksiya va boshqa yo'nalishlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Eng faol hududlar: Ovoz berish jarayonida Qashqadaryo (47 foiz), Farg'ona (45,8 foiz) va Navoiy (39,7 foiz) viloyatlarida istiqomat qiluvchi fuqarolar juda faol ishtirok etgani aniqlandi. Tuman darajasida esa g'olib loyihalar orasida Yakkabog', O'zbekiston, Uchko'prik, Chiroqchi, Koson tumanlaridagi loyihalarini amalga oshirish uchun eng ko'p ovoz to'plangani ma'lum bo'ldi.

Ma'lumot uchun: Ovoz berish natijalariga ko'ra, maktablarni ta'mirlash va jihozlash fuqarolar uchun eng muhim masala ekani ma'lum bo'ldi. Bu yo'nalishdagi loyihalar uchun jami 4,7 millionta ovoz (jami ovozlarning 39,2 foizi) to'plangan. Mazkur loyihalarga tashabbusli byudjed uchun ajratilgan mablag'ning 42 foizi (1,18 trillion so'm) yo'naltirilgan. Ustuvorlik darajasi bo'yicha keyingi o'rinlarda ichki yo'llarni ta'mirlash (3,7 millionta), sog'liqni saqlash muassasalarini ta'mirlash va jihozlash (1,4 millionta) hamda maktabgacha ta'lim muassasalarini(MTM) holatini yaxshilash (465 mingta) bo'yicha takliflar joy olgan.

Eng dolzarb sohalar: Umumta'lim maktablarini ta'mirlash va jihozlash, ichki yo'llarni ta'mirlash, sog'liqni saqlash muassasalarini holatini yaxshilash tadbirlari tashabbusli budjetlashtirish loyihalaridagi eng asosiy yo'nalishlar bo'lib, g'olib loyihalarga berilgan umumiy ovozlarning 81,3 foiziyanan shu sohalariga tegishli:

- umumta'lim maktablari holatini yaxshilash uchun to'plangan ovozlarning soni bo'yicha Namangan (hududiy ovozlarning 63,1 foizi), Buxoro (54,9 foiz) viloyatlari va Toshkent shahri (61,6 foiz) yetakchilik qilgan. Bu yo'nalishdagi masalalar boshqa hududlarda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan holda yuqori ulushga ega bo'lgan.

- g'olib loyihalar to'plagan umumiy ovozlarning 30,6 foizi fuqarolar tomonidan ichki yo'llarni ta'mirlash uchun berilgan. Bu yo'nalishda Qashqadaryo (hududiy ovozlarning 65,8 foizi), Farg'ona (44,3 foiz) va Toshkent (36,2 foiz) viloyatlari eng ilg'or hududlar sifatida qayd etilgan.

- sog'liqni saqlash muassasalarini holatini yaxshilashga qaratilgan loyihalar uchun berilgan ovozlarning umumiy ovozlarning 11,6 foizini tashkil etib, Toshkent shahri (22,9 foiz), Navoiy (20,5 foiz) va Buxoro (19,8 foiz) viloyatlari bu sohada yetakchilik qilgan.

Sohalar kesimida eng faol tumanlar:

- umumta'lim maktablarini ta'mirlash va moddiy-texnika bazasini yaxshilash bo'yicha Namangan shahri, Yangiqo'rg'on, Qo'shko'pir, Asaka va Pop tumanlari (ovozlar soni 86,4 mingtadan 124,9 mingtagacha);
- ichki yo'llarni ta'mirlash bo'yicha Yakkabog', Koson, Chiroqchi, Oltinsoy va O'zbekiston tumanlari (124 mingtadan 213 mingtagacha)
- sog'liqni saqlash muassasalarini ta'mirlash va moddiy-texnik bazasini yaxshilash bo'yicha Samarqand, Buxoro, Namangan, Navoiy va Urganch shaharlari (29,4 mingtadan 94,3 mingtagacha)

Eng faol mahallalar:

- eng faol mahallalar Qashqadaryo, Farg'ona va Namangan viloyatlarida ekanligi ma'lum bo'ldi;
- Yakkabog' tumanidan "Darxon" (87,1 mingta ovoz), "Yangi hayot" MFY (80,4 mingta) hamda Uchko'prik tumanidagi "Katta Qashqar" MFY (46 ming) mahallalari eng ko'p ovoz to'plagan;
- Shahrizabz tumanidagi "Xitoy" mahallasi 6 ta, Norin tumani "Bo'ston" mahallasi 5 ta, Yakkabog' tumani "Darxon" va "Yangi hayot" mahallalari 4 tadan loyihada g'olib bo'lgan.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, tashabbusli budjet loyihalari uchun to'plangan ovozlarning ushbu hududda mavjud muammolarning nechog'lik dolzarb ekanini ko'rsatish bilan birga, aholining mavjud muammolarga befarq emasligini ham tasdiqlaydi. Umuman olganda, so'nggi yillarda tashabbusli budjetlashtirish aholini budjet mablag'larini taqsimlash jarayoniga jalb etish orqali muhim ijtimoiy muammolarni hal qilish imkonini beruvchi moliyaviy dastakka aylanib bormoqda.

Iqtisodiy barqarorlikka erishish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va inflyatsiyani pasaytirish zarurati hukumatlar va Markaziy banklardan zamonaviy pul-kredit siyosati vositasida pul massasi, kredit shartlari va fiskal siyosatni sinchkovlik bilan tartibga solishni talab qiladi.

Biroq, Markaziy Osiyo mamlakatlarida pul-kredit siyosatini qat'iy lashtirishga moyillik ayrim hollarda biznes, ayniqsa, kichik biznesda likvidlilik inqirozi xavfi tufayli investitsion faollik va iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Pulning miqdor nazariyasi - pul massasi, pulning aylanish tezligi, narx va ishlab chiqarish hajmi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ($MV=PY$) ifodalaydi. Klassik maktab vakillari pul massasining har qanday o'sishi (M) inflyatsiyaning (P) o'sishiga olib keladi, deb ta'kidlaydi. Keynes maktabi, o'z navbatida, narxlarning o'zgarishi birinchi navbatda iqtisodiyotning muomaladagi pul miqdorini o'zlashtirish qobiliyati (V) bilan belgilanishi va pul massasining o'sishi (M) narxlarga (P) har doim ham ta'sir ko'rsatavermasligini ta'kidlaydi. Monetaristlar uchun inflyatsiya har doim va hamma joyda monetar hodisadir (M). Bank maktabi namoyandalarining ta'kidlashicha, odamlar ortiqcha pulni (M) banknotalar ko'rinishida saqlashni xohlamaydi va uni depozitga qo'yadi va bu narxlar (P) o'zgarishiga olib kelmasligi mumkin.

So'nggi 10 yilda O'zbekiston iqtisodiyotining monetizatsiya darajasi YalMning 25-28 foizini tashkil etgan bo'lsa, shu davrda iqtisodiy ko'lami va aholisi bo'yicha O'zbekiston bilan qiyoslash mumkin bo'lgan ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda monetizatsiya o'rtacha 75-100 foizga yetgan. YalMning barqaror va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlagan rivojlanayotgan yirik va o'rtacha kattalikdagi mamlakatlar (yillik o'rtacha 4-5 foizdan yuqori o'sgan - Hindiston, Xitoy, Vyetnam, Indoneziya va boshqa bir qator davlatlar) ko'rib chiqilganda, ularning iqtisodiyotida monetizatsiya darajasi 150-180 foizga yetganligi aniqlandi.

Bu esa O'zbekiston real sektori yetarlicha moliyalashtirilmaganidan dalolat berishi mumkin.

Monetizatsiya darajasi, inflyatsiya va investitsiyalar dinamikasi ko'rsatkichlarining ekonometrik tahlili natijalari milliy iqtisodiyotning monetizatsiya darajasini oshirish uchun inflyatsion risklar nuqtayi nazaridan maqbul chegaralarni aniqlash va uning investitsion hamda iqtisodiy faollikka qanday ta'sir qilishini aniqlash imkonini berdi:

- monetizatsiya darajasining 1 foiz punktga o'sishi so'nggi yillarda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining 0,2 foiz punktga o'sishiga olib keladi (barchasi YalMga nisbatan foiz hisobida);
- inflyatsiya ta'siri YalMga nisbatan 43 foizli pul massasi chegarasigacha sezilarli emas, shundan keyin u 0,3 foiz punktga oshadi;
- agar iqtisodiyotni boshqarish samaradorligi bo'yicha Vetnam va Indoneziya darajasiga erishilsa, monetizatsiyaning investitsiyalar o'sishidagi hissasi 0,2 foiz punktdan 7,3 foiz punktga yetadi, inflyatsiya esa 0,5 foiz punktga kamayadi.

Asosiy xulosa: Boshqaruv samaradorligining o'rtacha darajasi sharoitida iqtisodiyotni monetizatsiya qilishning ortishiga xo'jalik yurituvchi subyektlarni investitsiyaviy kreditlashni kengaytirish orqali erishish inflyatsion jarayonlarning tezlashishiga olib kelmaydi. Chunki bunda mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va yangilarini yaratish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Bu esa tovar va xizmatlarning umumiy taklifini oshiradi, ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi raqobatni kuchaytiradi. Shuning uchun narxlar o'sishini cheklaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 23-mart PF-41-son Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishda bojxona bojining vaqtinchalik nol stavkasi qo'llaniladigan tovarlar ro'yxati e'lon qilindi.

Tahlil uchun supermarketlardagi 102 turdagi 6726 ta iste'mol tovarlari bo'yicha statistik ma'lumotlar web-scraping yo'li bilan yuklab olindi.

Har bir tovar turi bo'yicha 2023-yilning 20-aprel, 28-aprel va 5-may kunlaridagi narxlar solishtirildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, 28 turdagi sabzavot mahsulotlari 28-aprelda 20-apreldagiga nisbatan o'rtacha 5821 so'mga va 5-mayda 28-apreldagiga nisbatan 1107 so'mga, 110 turdagi yogurt mahsulotlari tegishli ravishda 5 so'mga va 36 so'mga, 61 turdagi ko'k choy mahsulotlari 25 so'mga va 139 so'mga arzonlashgan.

Dunyoda har bir millat va xalqning o'zligini anglashi va asrashi, sha'nini ulug'lashida qadriyatlarning o'rne beqiyos. Xalqimizning minglab yillik boy tarixi, ma'naviy merosi, turmush tarzi, hayotiy qarashlari va e'tiqodidan kelib chiqqan holda muhim milliy qadriyatlarimiz ruyxati sifatida quyidagilarni taklif qilmoqchimiz.

1. OTA-ONAGA EHTIROM
2. TOZALIK
3. HARAkatDA BARAKA
4. O'ZBEK TILI
5. DINIY BAG'RIKENGLIK
6. SO'Z ERKINLIGI
7. LAFZ (QONUN, BURCH VA KELISHUVGA SADOQAT)
8. YELKADOSHLIK
9. MEHMONDO'STLIK
10. ROZI-RIZOLIK

Nima uchun bu qadriyatlar muhim? Milliy qadriyatlarning aniq shakllantirilgan ro'yxati bormi yoki bo'lishi kerakmi?

Keling, bu masalaga kengroq yondashaylik. Shu choqqa qadar olimu-mutaxassislar "qadriyat" tushunchasiga turlicha ta'rif bergan. Ulardan ayrimlarini keltirib o'tamiz: "Qadriyat deyilganda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarning manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va ular tomonidan baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari, hodisalari majmuini tushunmog'imiz lozim".

"Qadriyatlar – jamiyatda kishilar o'rtasida obro'ga, e'tiborga, hurmatga, nufuzga ega kishilar, munosabatlar, holatlar, moddiy narsalar va ma'naviy boyliklar majmuasi". "Qadriyat inson va jamiyat ma'naviyatining tarkibiy qismi, olamdagi voqealar, hodisalar, jarayonlar, holatlar, sifatlar, talab va tartiblarning qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan tushuncha". "Qadriyat – voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha".

Demak, bu ta'riflardan qadriyat - biz uchun qadrlil bo'lgan urf-odat va an'analarimiz, hayotiy prinsiplarimiz, deb xulosa qilish mumkin. O'z navbatida qadriyatlar milliy va umuminsoniy qadriyatlarga bo'linadi, ya'ni millat, xalq uchun xos bo'lgan qadriyatlar milliy qadriyatlar, butun bashariyat uchun xos bo'lgan qadriyatlar esa umuminsoniy qadriyatlar hisoblanadi.

Milliy qadriyatlarni ham mohiyatiga ko'ra, tabiiy, moddiy, ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, axloqiy qadriyatlarga ajratish mumkin. Masalan, minglab yillar davomida shakllangan boy ma'naviy xazinamiz biz uchun ma'naviy qadriyat, halollik, poklik, ishonchlilik esa iqtisodiy qadriyatdir. Shunday bo'lsa-da, ko'pchilik mutaxassislar insonning o'zi, hayoti, huquqi va erki, sog'lom va farovon turmushini qadriyatlarning eng oliysi, deb hisoblaydi.

Bu haqida MHTI direktori Umid Obidxo'jayev [materiali orqali batafsil tanishing.](#)

Yer yuzida qariyb 1,1 milliard kishi turli darajadagi suv tanqisligidan aziyat chekmoqda.

Kelgusi o'n yillikda, iqlim o'zgarishlari va qo'shni mamlakatlarda suv iste'molining ortishi O'zbekistonda Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolardan suv olinishini kamaytiradi. Buning natijasida qurg'oqchilik va cho'llanish jarayoni yanada kuchayib ketishi hamda aholi turmush darajasiga jiddiy ta'sir qilishi mumkin.

2030-yilga borib, O'zbekistonda 7 milliard kub metr suv tanqisligi kuzatilishi va oqibatda mamlakat dunyodagi suv tanqis bo'lgan 33 ta davlat qatoriga tushib qolishi ehtimoldan yiroq emas.

Bunday sharoitda Amudaryo va Sirdaryo havzalari quyi oqimida joylashgan hududlardagi eng ko'p suv sarflanadigan qishloq xo'jaligi tarmog'i (jami suvning 90 foizi) katta zarar ko'radi.

Shu sababli, Qoraqalpog'iston Respublikasi hamda Jizzax, Sirdaryo va Xorazm viloyatlarida suvni ko'p talab qiluvchi ekinlarni bosqichma-bosqich suvni kam talab qiladigan ekinlarga almashtirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Hisob-kitoblarga ko'ra, 1 tonna soya ishlab chiqarish uchun 4124 kub metr va shuncha qoramol go'shtini yetishtirish uchun 15500 kub metr, 1 tonna guruch yetishtirish uchun 3082 kub metr, 1 tonna bug'doy yetishtirish uchun esa 2375 kub metrgacha suv sarflanadi.

Suv tanqisligi ta'sirini yumshatish maqsadida qurg'oqchilikka chidamli ekinlarning suv iste'moli darajasi o'rganib chiqildi.

Jumladan, suvni kam talab qiluvchi 1 tonna kovul (kapers) yetishtirish uchun 500 kub metr, cho'l jo'xorisi (*helictotrichon desertorum*, yem-xashak) yetishtirish uchun 700 kub metr, 1 tonna qo'y va echki go'shtini ishlab chiqarish uchun esa 1500 kub metrgacha suv sarflanadi.

Demak, ular suvni yuqorida qayd etilgan suvni ko'p talab qiluvchi ekinlarga nisbatan 10 baravar kam iste'mol qiladi. Shuningdek, mosh, loviya, no'xat va qizil loviya (fasol) kabi qurg'oqchilikka chidamli dukkakli don ekinlarini ekish maqsadga muvofiq.

O'zbekistonning sug'orilmaydigan cho'l hududlarida qurg'oqchilikka chidamli va bozorbop kovul (kapers) yetishtirib, uning eksportini keskin oshirish imkoniyatlari mavjud.

Bojxona qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda ushbu mahsulotning eksporti hajmi 2,3 ming tonnadan (3,8 mln. doll.) 3,3 ming tonnaga (5,3 mln. doll.) ortgan. Kapersning qariyb 80 foizi Jizzax viloyatining lalmi maydonlarida yetishtirilmoqda.

Tadqiqot natijasida, qurg'oqchil hududlarda kam suv talab qiluvchi kovul (kapers, ozuqabop va farmatsevtikada foydalaniladi), tipchoq (*Festuca valesiaca*, yem-xashak uchun), qo'ng'irbosh (myatlik, yem-xashak uchun), cho'l jo'xorisi (*helictotrichon desertorum*, yem-xashak uchun) cho'l-dasht solyankasi (*salsola collina*, farmatsevtikada foydalaniladi), soyali sparja (fuchju, ozuqabop ekin) kabi ekinlarni joylashtirish imkoniyatlari borligi aniqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-maydagi PQ-262-sonli Qaroriga asosan 2022-yilning 1-iyunidan g'alla yetishtirish va sotishda bozor tamoyillariga o'tildi va "O'zdonmahsulot" AJ korxonalaridan tomonidan bug'doy uni ochiq birja savdolariga qo'yildi va sotila boshlandi.

Mazkur islohotlar samaradorligini doimiy ravishda baholab borish maqsadida MHTI tomonidan Bug'doy uni ulgurji narxlari indeksi (BUNNI indeksi) ishlab chiqildi. Bug'doy uni ulgurji narxlaridagi tebranishlar yakuniy iste'mol tovarlari narxiga va umumiy inflyatsiya darajasiga ta'sir qiladi.

Ulgurji narxlar o'zgarishining chakana bozor narxlariga biroz kechikish bilan ta'sir qilishi va iste'mol narxlari to'g'risida ma'lumot to'plash ma'lum vaqt talab etishi inobatga olinsa, BUNNI indeksi inflyatsiyani jilovlashda yetakchi indikator (leading indicator) va erta ogohlantirish tizimi (early warning system) sifatida xizmat qiladi.

Mahalliy bug'doy uni uchun BUNNI indeksi 2022-yilning avgust oyida o'rtacha 107,4 ni tashkil etdi (01.06.2022 = 100). Avgust oyi oxiriga kelib, g'alla narxini erkinlashtirishga qaratilgan islohotlarning samara bera boshlashi, 2022-yil hosilining bozorga katta hajmda kirib kelishi hamda bug'doy importi bo'yicha imkoniyatlarning kengayishi bug'doy uni uchun birja narxlarining pasayishida o'z aksini topdi. Natijada, BUNNI indeksi 2022-yilning sentyabr oyida 106,62 gacha, dekabr oyida 105,07 gacha kamaydi.

2023-yilning mart-aprel oylarida mahalliy bug'doy uni narxining pasayishi tezlashdi va bu davrda BUNNI indeksi mos ravishda o'rtacha 102,13 va 99,24 ni tashkil etdi. Umuman olganda, 2022-yilning avgust oyidan 2023-yilning aprel oyigacha bo'lgan oraliqda mahalliy un narxi 7,6 foizga arzonlashdi.

2022-yilning fevral oyida dunyoning eng yirik bug'doy yetishtiruvchi mamlakatlari bo'lgan Rossiya va Ukraina o'rtasida mojarosining boshlanishi oqibatida jahon bozorida bug'doy va un narxi sezilarli darajada oshdi.

2022-yilning fevral oyida import bug'doy uni uchun hisoblangan BUNNI indeksi o'rtacha 88,6 ni tashkil etgan bo'lsa, iyul oyida 107,75 gacha (+21.6%) ko'tarildi.

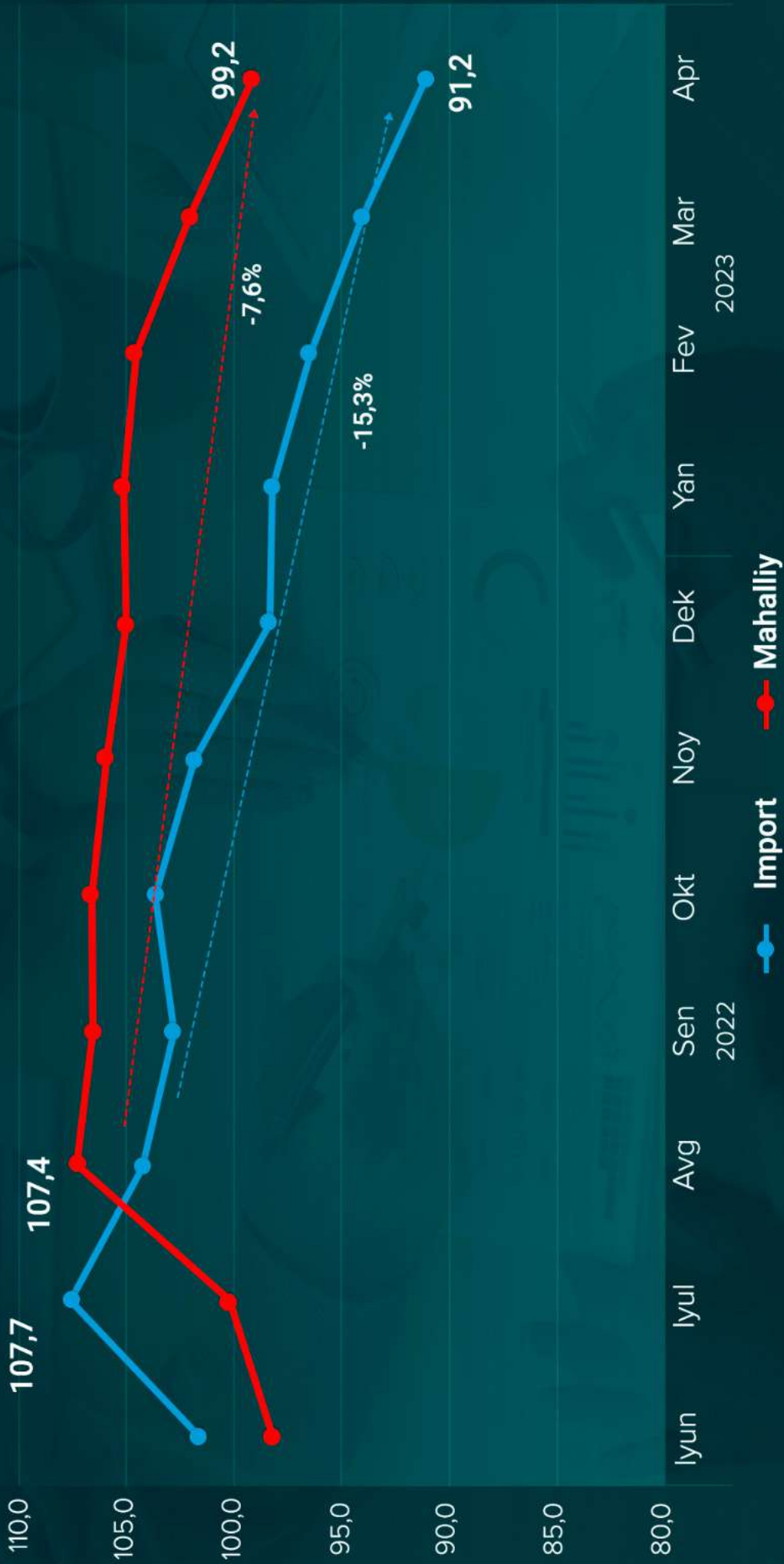
2022-yilning avgust oyidan boshlab, jahon bozorida bug'doy narxining muvozanatga kelishi va Qozog'iston tomonidan bug'doy va un eksportiga qo'yilgan kvotalar muddatining tugashi natijasida import un narxida ham sezilarli pasayish kuzatildi. 2022-yilning dekabr oyiga kelib, import bug'doy uni uchun BUNNI indeksi 98,3 gacha tushgan bo'lsa, 2023-yilning aprel oyida 91,22 ni tashkil etdi. Bu esa import bug'doy uni o'rtacha narxi 2023-yilning aprel oyida 2022-yilning iyul oyidagiga nisbatan 15,3 foiz arzonlashganidan dalolat beradi.

Ma'lumot uchun: 2022-yil Rossiya-Ukraina mojarosi ortidan bug'doy narxi ko'tarilishi sababli bug'doy va un importi bo'yicha asosiy savdo hamkorimiz Qozog'iston 2022-yilning 15-aprelidan 15-iyunigacha bug'doy (1 mln. tonna) va un (300 ming tonna) eksporti uchun kvota belgilagan edi.

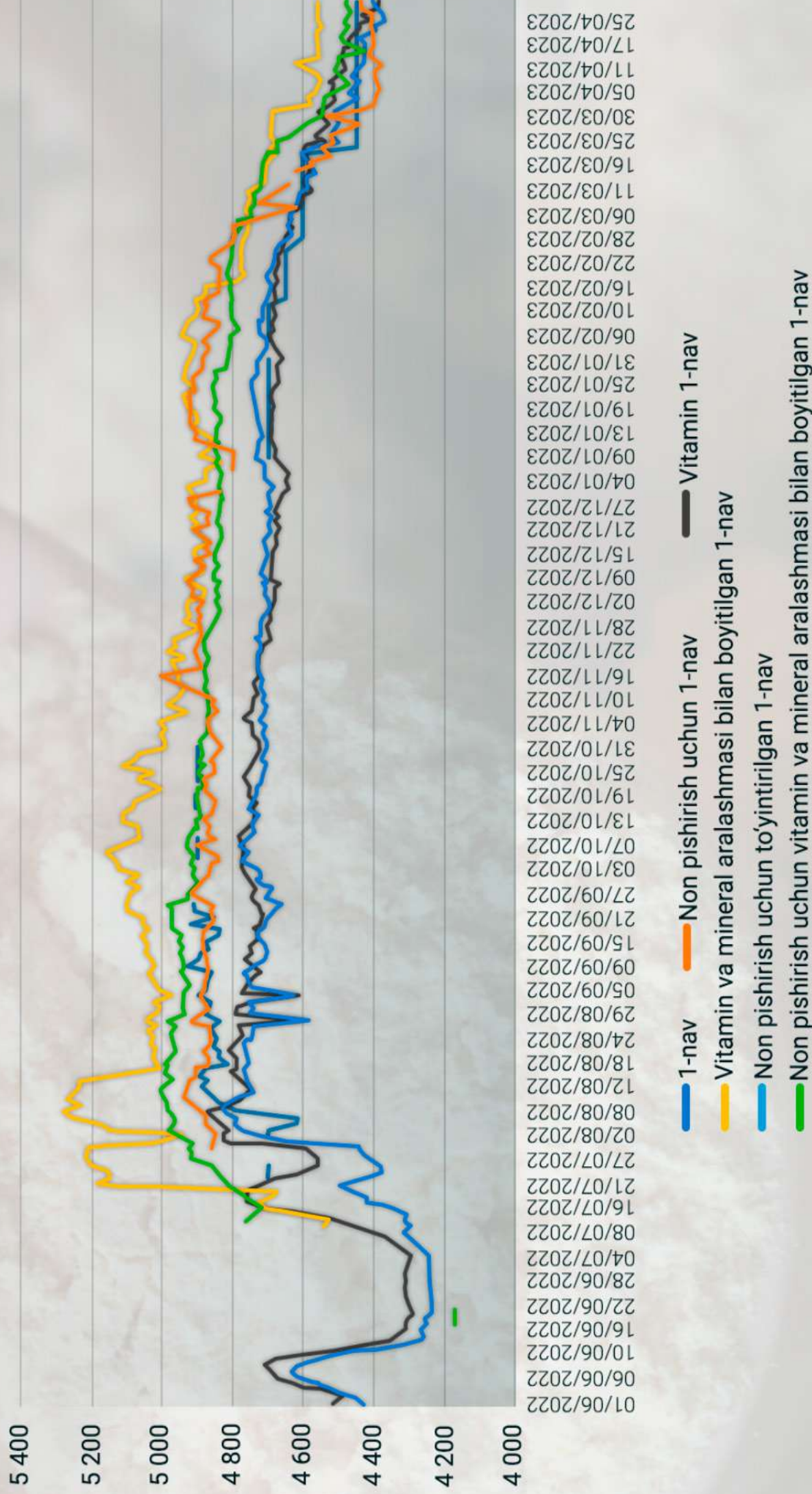
Mamlakatimiz un bozorida bug'doy uni chakana narxlari ulgurji narxlarning o'zgarishigafaqat bir tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda, ya'ni, bug'doy uni chakana narxlari ulgurji narxlar ko'tarilganda ko'tarilayapti, lekin ulgurji narxlar pasayishi chakana narxlarda namoyon bo'lmayapti. Masalan, 2022-yilning iyul oyidan 2023-yilning mart oyigacha bo'lgan davrda birjada oliy navli import unning o'rtacha narxi 11,4 foizga, mahalliy oliy navli unning o'rtacha narxi 13,7 foiz tushganiga qaramasdan, dehqon bozorlari va do'konlarda oliy navli unning o'rtacha narxi 28,3 foiz oshgan.

Ushbu raqamlar bug'doy unining birjadan tashqari ta'minot zanjirida raqobatni kuchaytirish imkoniyati borligini ko'rsatadi. Xususan, ulgurji xaridorlar o'rtasida raqobat darajasining pastligi, foyda marjasining yuqoriligi, chakana savdo bilan shug'ullanuvchilarning inflyatsion kutilmalari yuqoriligi, transport xarajatlarining qimmatligi chakana narxlarning oshib borishiga sabab bo'lishi mumkinligidan dalolat beradi.

BUNNI indeksi, o'rtacha

Bug'doy uni 1-nav birja narxlari

O'zbekiston bo'yicha ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, binolardagi konditsionerlar haroratini 2 darajaga pasaytirish 293 million kVt-soat elektr energiyasini tejash va CO2 ajralishini 155,8 ming tonnaga kamaytirish imkonini beradi.

Xonalarni sovitish uchun sarflanayotgan energiya dunyoda iste'mol qilinayotgan elektr energiyasining 10 foizini, yillik issiqxona gazlari ajralishining salkam 4 foizi (1,950 million tonna) ni tashkil etadi.

Konditsioner haroratini (sovutish tartibida) 1°C ga oshirish iste'mol qilinadigan elektr energiyasini 7 foizga tejaydi, yengil kiyim kiyish esa xonadagi ideal haroratni Selsiy shkalasi bo'yicha 2 darajaga oshiradi.

Qulay harorat oralig'i 23,5°C dan (kostyumdagi ishchi uchun) 29°C gacha (yozgi kiyimdagi kishi uchun) tashkil qiladi. Ammo ko'p hollarda termostat ko'rsatkichi eng quyi chegaraga o'rnatiladi va natijada ishchilarning katta qismi hatto yilning jazirama kunlarida ham issiq kiyim kiyadi.

Ba'zi mamlakatlarda kostyum va galstukli ishchilar uchun qulay harorat yaratish uchun konditsionerlardan foydalanmaslikk harakat qilinmoqda va qulay kundalik kiyimlar kiyish rag'batlantirilayapti. Jumladan:

Yaponiya hukumati tomonidan har yili o'tkaziladigan «Cool Biz» tadbiri orqali ofislarda ruxsat etilgan kiyinish uslubini o'zgartirish rag'batlantiriladi hamda energiyani tejashga erishiladi.

Janubiy Koreya ham 2006-yildan «Cool Biz» tadbirini tatbiq eta boshladi.

BMT Bosh kotibi energiya sarfini kamaytirish va BMTning Nyu-Yorkdagi qarorgohining uglerod izini kamaytirishga qaratilgan «Cool UN» tashabbusi bilan chiqdi.

Shanxayning Lutszyatszuy hududidagi 32 ta ofis binosida kostyum va galstuklar yengil kiyimlarga almashtirilgan hamda xonalardagi harorat ikki darajaga, ya'ni 26°C ga ko'tarilgan.

«Mavsumga qarab kiyinish» ob-havo omilini inobatga olgan holda va qulaylik darajasidan kelib chiqib kiyinishni anglatadi. Bu nafaqat ichki energiya iste'molini qisqartiradi, balki xarajatlarni kamaytiradi va iqlim uchun ham foydali.

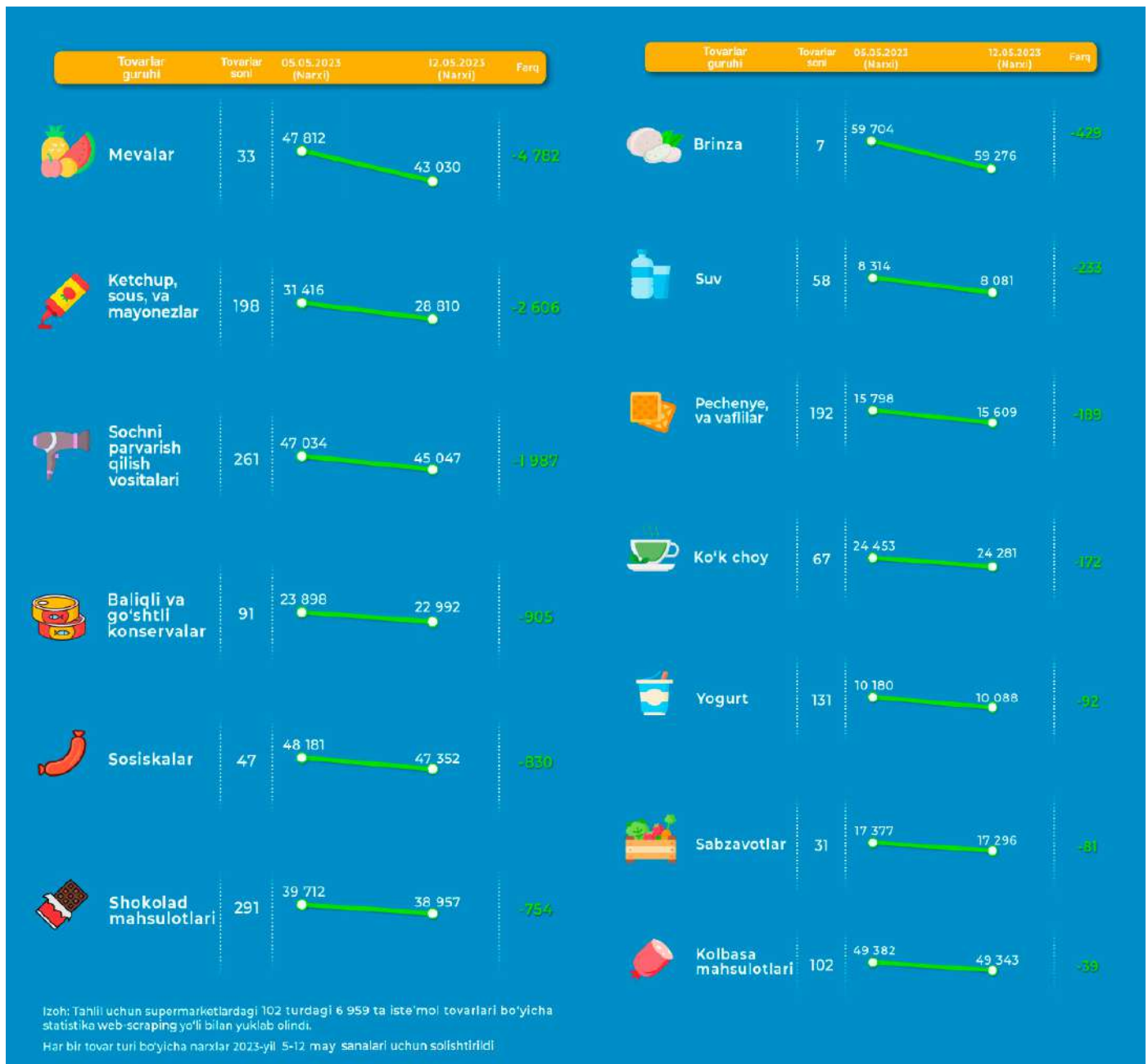
O'zbekiston supermarketlarida iste'mol tovarlari narxining o'zgarishi

o'qish vaqti
23 soniya

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 23-martdagi PF-41-son Farmoniga binoan mamlakatimiz hududiga olib kirishda bojxona bojining vaqtinchalik nol stavkasi qo'llaniladigan tovarlar ro'yxati e'lon qilindi.

Tahlil uchun supermarketlardagi 102 turdagi 6959 xil iste'mol tovarlari narxiga oid ma'lumotlar web-scraping yo'li bilan yuklab olindi. Joriy yilning 5-maydagi narxlar tovar guruhlari bo'yicha 12-may kunidagi narxlar bilan qiyoslandi.

Olingan natijalar 12-mayda 31 turdagi sabzavot mahsulotlari narxi 5-maydagiga qaraganda o'rtacha 81 so'mga, 33 turdagi mevalar narxi 4782 so'mga, 291 turdagi shokolad mahsulotlari narxi 754 so'mga arzonlashganligini ko'rsatdi.

Listlangan shisha qurilish jarayonida binolarning kompozitsion jozibadorligini oshiradigan yangi arxitektura va dizaynerlik yechimlarini topish imkoniyatini yaratgan holda qurilish industriyasi, uy-joy kommunal xo'jaligi, mebelsozlik va boshqa tarmoqlarni rivojlantirishga qaratilgan dasturlari amalga oshirishdagi asosiy omillardan biridir.

Kaltsiylangan soda, kvarts qumi, dala shpati, ohaktosh va dolomit shisha ishlab chiqarish uchun asosiy xom ashyo bo'lib, O'zbekistonning turli hududlarida mavjud.

Yuqori talab va bozorni rivojlantirish imkoniyatining kattaligi, mamlakatda qulay ishbilarmonlik muhitini yaratgan davlat siyosatining rag'batlantiruvchi choralari qator investorlarning e'tiborini shisha sanoatiga qaratdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda shisha sanoatini rivojlantirishda haqiqiy siljish ro'y berdi: Jizzax, Navoiy va Farg'ona viloyatlarida innovatsion, energiya tejavchi float texnologiyasi asosida turli qalinlikdagi me'moriy, qurilish va naqshli shishalarning yirik formatli, termik sayqallangan mahsulotlarni ishlab chiqarish bo'yicha yangi quvvatlar tashkil etildi.

Ma'lumot uchun: float-shisha (termik sayqallangan) eritilgan shisha massasini erigan qalayning harakatsiz qatlami ustiga quyish orqali olinadi.

Shisha massasi zichligining kamligi bois yuqori qatlamni hosil qiladi, shisha va qalay tutashgan joyda silliq yuza paydo bo'ladi. U barqaror qalinlik va xona ichida tabiiy yorug'likni ta'minlaydi.

2022-yilda O'zbekistonda 35,4 million kvadrat metr shisha (2 mm hisobda) ishlab chiqarilgan. 2018-2022 yillarda qurilish-montaj ishlari hajmi 62,4 foizga, shisha ishlab chiqarish hajmi esa 112,8 foizga oshgan. Bu esa bozor iqtisodiyotning turli tarmoqlarida talab yuqori bo'lgan mahsulot bilan to'ldirilayotganidan dalolat beradi.

Erishilgan natija 2022-yilda shisha eksportini 2018-yildagiga qaraganda 6,5 barobar oshirish, importni esa 51,6 foizga qisqartirish imkonini berdi.

Yangi tashkil etilayotgan turli qalinlikdagi keng formatli listlangan shisha ishlab chiqarish quvvatlari hududlarda shisha va unga aloqador tarmoqlarni yanada samarali rivojlantirish, sifatli mahsulot eksportini oshirish va importni qisqartirish uchun sharoit yaratmoqda.

O'zbekistonda shisha sanoati rivojlanishidagi ilgari siljish

2023-yilning yanvar-aprel oylari davomida xorijiy mamlakatlarga umumiy qiymati 256,1 million AQSh dollariga teng 359,2 ming tonna meva-sabzavot eksport qilingan. Bu esa 2022-yilning shu davridagiga nisbatan 6,5% ko'p.

Eksportda qiymat jihatidan eng katta ulushni mosh (13,7%), mayiz (10,4%), quritilgan qora olxo'ri 7,0 (%), pomidor (6,1%), karam (5,1%), uzum (4,3%), piyoz (4,3%), anor (3,3%) egallaydi.

2023-yilning yanvar-aprel oylarida eksportning umumiy hajmida meva-sabzavotlarning ulushi 3,3% ni tashkil etgan.

Rossiya (27,4%), Pokiston (20,6%), Xitoy (16,3%), Qozog'iston (13,9%), Afg'oniston (2,4%), Qirg'iziston (2,4%), Belarus (2,0%), Turkiya (1,9%), Iroq (1,5%) va Eron (1,2%) O'zbekistonda yetishtirilgan meva-sabzavot mahsulotlarining asosiy eksport bozorlaridir.

Janubiy Koreyada ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar (MBS) bozorining dastlabki rivojlanish davri 1990-yillarning oxiri va 2000-yillarning boshlariga to'g'ri keladi. Bu davrda Janubiy Koreyada MBS borozining rivojlanishi quyidagi muhim bosqichlarni o'z ichiga oldi.

Moliyaviy sektordagi islohotlar: 1997-yilda Osiyoda ro'y bergan moliyaviy inqirozdan so'ng Janubiy Koreyada iqtisodiyotni barqaroralashtirish va moliyaviy tizimni yanada mustahkamlashga qaratilgan muhim islohotlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar ipoteka bozorini rivojlantirishda yordam beradigan chora-tadbirlarni ham qamrab oldi.

Huquqiy asos: 1999-yilda Janubiy Koreya hukumati ipotekaga oid qonunni qabul qildi. Bu mamlakatda MBS emissiyasining huquqiy asoslarini belgilab berdi. Mazkur qonun Janubiy Koreyada MBS bozorining rivojlanishi uchun huquqiy asos yaratdi va 1999-yilning sentyabr oyida Koreya ipoteka korporatsiyasi (KoMoCo) tashkil etildi.

Koreya uy-joyi moliyalashtirish korporatsiyasi (KHFC) ning tashkil etilishi: 2004-yilda Janubiy Koreya hukumati ipoteka kreditlarini sekyuritizatsiya qilish va uy-joy uchun kreditlar bo'yicha kredit kafolatlarini taqdim etish orqali uy-joyi moliyalashtirishning ishonchli va uzoq muddatli manbalarini shakllantirish maqsadida KHFC davlat muassasasini tashkil etdi. KHFC Janubiy Koreyada MBS bozorining o'sishida muhim rol o'ynadi, MBSning asosiy emitenti bo'lib xizmat qildi va ikkilamchi bozor faoliyatini qo'llab-quvvatladi.

Tajriba dasturi: 2004-yilda KHFC Janubiy Koreyada 545,6 milliard von (taxminan 430 million AQSH dollari) qiymatida ipoteka bilan ta'minlangan birinchi qimmatli qog'ozlar chiqarildi.

Ushbu emissiya Janubiy Koreyada MBS bozorining rivojlanishini belgilab berdi va ipoteka kreditlarini sekyuritizatsiya qilishning maqsadga muvofiqligini ko'rsatdi. Natijada, 2004-yil yakuniga qadar KHFC tomonida 17 ta moliyaviy tashkilotning ipoteka portfelidan iborat bo'lgan 7 ta MBS paketlari bozorga chiqarildi.

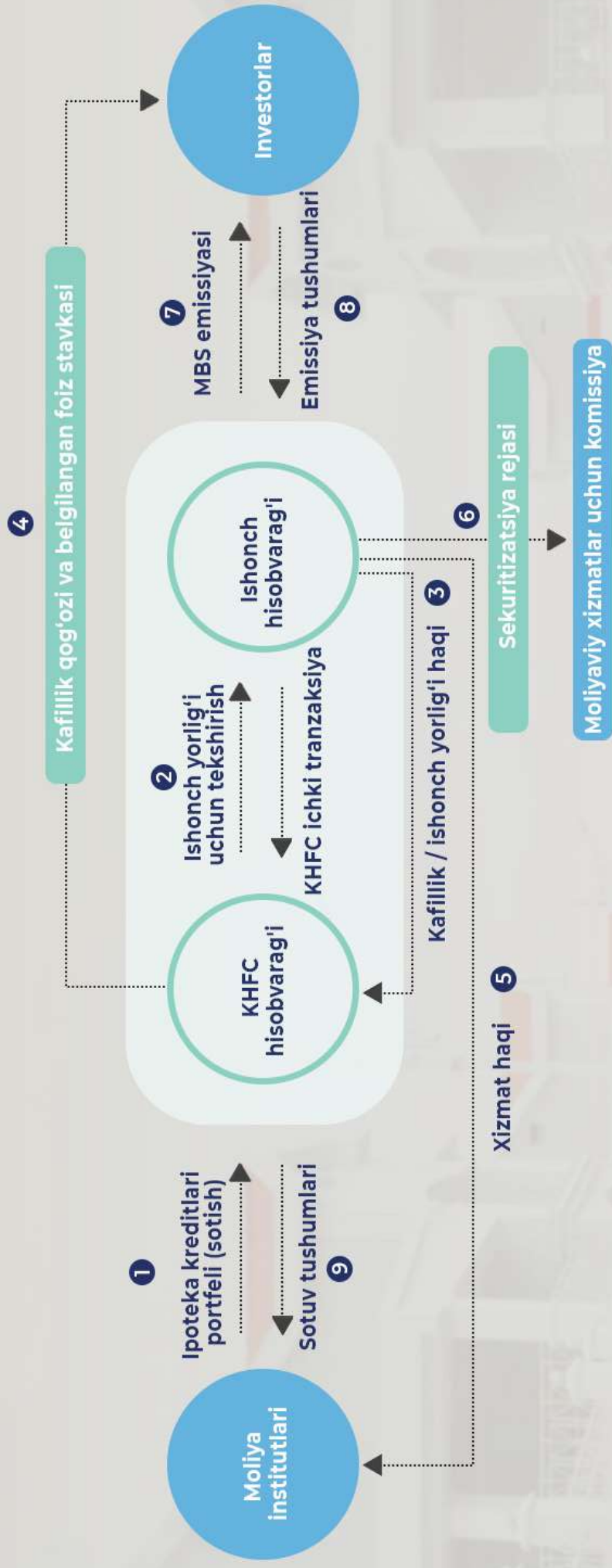
Tijorat banklarining jalb qilinishi: KHFC MBSdasturining dastlabki muvaffaqiyatidan so'ng, Kookmin Bank, Shinhan Bank va Woori Bank kabi yirik tijorat banklari MBS bozorida qatnasha boshladi. Ushbu banklar bozorning o'sishiga hissasini qo'shgan holda o'zlarining ipoteka qimmatli qog'ozlarini chiqara boshladi.

MBS bozorining kengayishi: Janubiy Koreyaning MBS bozori yillar davomida kengayib bordi. KHFC muntazam ravishda MBS chiqarishni davom ettirayapti, tijorat banklari esa bozordagi ishtirokini bosqichma-bosqich oshirmoqda. Bozor ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlarni (MBS) va ipoteka bilan ta'minlangan obligatsiyalar (MBB) larni o'z ichiga olgan holda rivojlanayapti.

Amalga oshirilgan ishlar natijasida ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar bozorining hajmi 2004-yildagi 3 trillon von (taxminan 2,3 milliard AQSh dollari) dan 2021-yilda 134,1 milliard AQSh dollariga yetdi. Bu ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlarni chiqarish orqali kapital bozoridan uzoq muddatli, belgilangan stavkali moliyalashtirish mablag'larini jalb qilgan holda past va o'rta daromadli uy xo'jaliklarining uy-joyga bo'lgan ehtiyojini ipoteka kredilari ko'rinishida qondirishda sekyuritizatsiya jarayonining muvaffaqiyatli ekanligini ko'rsatdi.

Janubiy Koreyada MBS emissiyasining tuzilishi

Manba: KHFC yillik hisoboti (2021)

Ko'pgina rivojlangan davlatlar, shu jumladan AQSh, Xitoy, Yevropa Ittifoqiga a'zo mamlakatlar va boshqalar don va oziq-ovqat zaxiralarini g'amlaydi. Biroq, zaxiraga olish standartlari turlicha. Shveysariya va AQSh kabi ba'zi mamlakatlarda g'amlangan oziq-ovqat zaxiralari 5 yil davomida zarur miqdordagi oziq-ovqat taqsimotini ta'minlash uchun yetarli.

Har bir mamlakatda oziq-ovqat zaxiralarini boshqarish uchun ixtisoslashgan tashkilotlar tashkil etilgan. Masalan, Hindistonda bu masala bilan Hindiston oziq-ovqat korporatsiyasi, Xitoyda XXR Taraqqiyot va islohotlar milliy komissiyasi huzuridagi Oziq-ovqat va moddiy resurslar davlat boshqarmasi, Rossiyada Davlat zaxiralari bo'yicha federal agentlik, Qozog'istonda "Oziq-ovqat korporatsiyasi MK" AJ, Moldovada Ichki ishlar vazirligi huzuridagi Moddiy zaxiralar agentligi shug'ullanadi.

Mamlakatlarda markazlashtirilgan fondlardan tashqari hududiy barqarorlashtirish fondlari ham faoliyat yuritadi. Ular oziq-ovqat xavfsizligini hududlar, respublika ahamiyatiga molik shaharlar, poytaxtlar darajasida ta'minlash, shuningdek, narxlarni barqarorlashtirish mexanizmlarini samarali va o'z vaqtida qo'llash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan bog'liq vazifalarni bajaradi.

Narxlarning jiddiy tebranishini bartaraf etishning samarali vositalaridan biri intervension xaridlardir. Bu usul 2013-yildan beri Yevropa Ittifoqida faol qo'llanilmoqda. Yevropa Ittifoqida oziq-ovqat xavfsizligi ham integratsiya fondi hisobidan ta'minlanadi. Uning kattagina qismi sut mahsulotlari, don, shakar bozorini barqarorlashtirish, shuningdek, belgilangan yagona narxlarni saqlash uchun ajratiladi.

Shunday qilib, har bir mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq davlat zaxiralarini boshqarish uchun mas'ul tegishli organlar tashkil etilgan. Dunyoning ko'plab mamlakatlarida davlat zaxirasi uchun davlat xaridlari amalga oshiriladi va u quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

- oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash;
- oziq-ovqat bozorida talab va taklif muvozanatini ta'minlash;
- qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini qo'llab-quvvatlash;
- ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulotlar narxini bilvosita tartibga solish.

INSTITUT JAMOASI

